

Oponentský posudek na bakalářskou práci Daniela Hendrycha *Kyborg revoltující*

Student Daniel Hendrych si ve své bakalářské práci předsevzal, že rozvine „teoretickou reflexi vývoje současných digitálních technologií hlouběji do minulosti“ (s. 1), čímž chce vyplnit jistou mezeru v analýzách „kyberkultury“, které se orientují spíše na prognózy budoucích trendů. Jeho záměrem je tedy prokázat, že „soudobá digitální éra není žádným radikálním odloučením se od minulosti“ (s. 53). Tato hypotéza, bohužel, zaznívá až v posledním odstavci celé práce, což je poněkud nešťastné. Za stejně nešťastnou považuji i volbu fenoménů, na nichž má být závěrečná hypotéza demonstrována. Jsou jimi: vertikálnost, konzervace, odcizení, retribalizace a touha po svobodě a uznání svébytnosti. V práci se opakovaně objevuje tvrzení, že tyto fenomény jsou „univerzální“, a proto (nehledě na problematičnost takové koncepce) hrozí nebezpečí, že argumentace sklouzne do banálního závěru typu: lidé vždy toužili po svobodě a to se nemění ani dnes. Nebezpečí je umocněno zvolenou časovou perspektivou, například kapitola o vertikálnosti začíná u mladšího paleolitu a na necelých 7 stránkách se vyrovnává s celými dějinami lidstva. Že takový souhrn musí být nutně povrchní a naprosto zavádějící, nejvýrazněji dokazuje podkapitola *Antická polis*, kde je Aristoteles smeten ze stolu jako nudný, protože na rozdíl od neolitických šamanů neprovozoval „*mimotožné cesty do říše duchů*“ (s. 10). Bez Aristotela bychom s největší pravděpodobností k digitální epoše nikdy nedospěli. Tento extrémní příklad jsem zvolil proto, abych nastínil, v jakém duchu je celá práce nesena.

Autorskou strategii odhaluje velmi výmluvně už název bakalářské práce. *Kyborg revoltující*, to přinejmenším vzbudí zájem. Při pohledu na první stranu, kde je bombastické sousloví definováno, se však nelze ubránit rozpakům. Kdo je *kyborg*? „Každý jedinec ovlivňovaný kyberkulturou“. Co je kyberkultura? „Soubor technik ... které se rozvíjejí ve vzájemné vazbě s růstem kyberprostoru.“ (s. 5) Co je kyberprostor? O tom práce neříká nic. Nemohu se zbavit dojmu, že definice postmoderně znějícího slova *kyborg* zavání tautologií a že se pod ní neskrývá nic jiného než „současný člověk“. U druhého slova názvu se vyjevují ještě výraznější problémy. To, že si student vzal za předlohu Camuse, je jistě v pořádku, ale to, jak s ním nakládá, již nikoli. „Vycházím z jeho definice revolty, podle níž se jedná o akt uvědomění si sama sebe, jinak řečeno akt autenticky lidský a svobodný.“ (tamtéž) Opravdu se autenticita vyjadřuje v revoltě? Nepodléhal Camus příliš dobře, v níž psal, a neodráží se v jeho koncepci revolty jeho vlastní myšlenkový vývoj, tedy snaha o zmírnění existenciálního postulátu o absurditě bytí? Předkládá existencialismus jako takový relevantní pojetí lidskosti? To jsou otázky, jež musí být vyřešeny před tím, než se revolta prohlásí za akt autentické lidskosti a svobody. Chápu, že rozsah práce podobné analýzy neumožňoval, na druhou stranu ale nebylo třeba revoltu do názvu zahrnovat. Byl by pak ovšem zajisté - jako Aristoteles - nudnější.

Exkurs o nedostatečném promyšlení pojmu revolty není samoučelný, odkazuje na mnohem hlubší problém, který práci výrazně diskvalifikuje, ačkoli na první pohled by se mohl jevit jako

její přednost. Pro bakalářskou práci je seznam literatury čítající 54 titulů nadstandardní. Způsob, jakým s většinou z nich student pracuje, je naopak nepřijatelný. Některé citace jsou užity nevhodně a nefunkčně, nevysvětlují řečené, a tudíž působí jako pouhé ornamenty. Příčina tohoto jevu spočívá v základním přístupu k pramenům: je naprosto nekritický a dogmatický. *Všechny* citace bez výjimky se v textu předkládají jako pravdivá východiska, jež se bez sebemenšího odstupu berou za *důkaz* toho, co je autorem práce vyřčeno. Vystupují ve funkci autority, která stvrzuje každý myšlenkový krok. Text proto nabývá podoby jakési mozaiky poskládané z citací autorů zaujímajících značně odlišně postoje a mezi nimi se objevují autorovi komentáře. To nutně vede k tomu, že jsou jednotlivé citace spojovány nadměru „kreativně“, čímž mám na mysli, že jsou uzpůsobeny tak, aby vyhovovaly autorovu záměru. Tuto obecnou tendenci ukáži na podrobnějším rozboru kratičké podkapitoly *Člověk obrazotvorný* (s. 32 – 33).

První věta zní relativně nevinně. Podstatné je, že se obrazem míní jeskynní malba. Druhou větou však počíná chaos: „Tvorba obrazů nám ... umožnila evolučně zvítězit nad neandrtálci.“ Na straně 8 se ale tvrdí, že tutéž evoluční roli hrály znaky. Vzhledem k tomu, že hlavním tématem podkapitoly je rozpor mezi znakem (písmem) a obrazem, je toto překřížení fundamentální. Klademe si otázku, zda mezi nimi nějaká diference vůbec existuje. Ale pokračujme. Ve třetí větě se klade otázka, co vlastně tedy obrazy, „které stály na počátku sociální dynamiky,“ jsou. Od evoluce se bez nejmenšího upozornění přešlo ke společnosti, dokonce k tomu, čím se počíná její pohyb. Následuje citace z Flussera, která vyplňuje tři čtvrtiny celé podkapitoly. Už fakt, že název knihy, z níž se cituje, zní *Za filosofií fotografie*, upozorňuje na skrytou intenci, která však není vyslovena a možná ani myšlena: mezi jeskynní malbou a fotografií není jiný rozdíl než technologický (chudák Flusser!). Zásadní problém spočívá v tom, že Flusser v dané pasáži nemluví o tvorbě obrazů jako konkrétní činnosti, nýbrž o *obrazotvornosti* jako schopnosti či mohutnosti lidského rozumu. Došlo dalšímu přechodu. Ten je komentován v následující větě, kde jsou obrazy předloženy jako příklad odcizení se člověka přírodě, neboť si „vytváříme skrze ně filtr reality neboli ideologii.“ Není zřejmé, zda ideologie vzniká malováním obrazů nebo činnostmi lidské mysli. Nehledě na to, že Flusser sice hned po citované pasáži mluví o odcizení, nicméně nikoli o odcizení se přírodě, ale o odcizení člověka jeho obrazům, písmo bylo podle něj prostředkem, jak se „upamatovat na to, jaký byl původní záměr obrazů.“ Nestaví tedy písmo do protikladu k obrazu, nýbrž jej chápe jako jejich vyjasnění. Ale pokračujme. Další věta pouze opakuje, že obrazy rozhodně nejsou pouze „něčím, co by mělo zachycovat svět 'tam venku'“. Nejsou to tedy pouhé fotografie, „Naopak často zachycovaly neviditelné říše, o čemž jsem psal.“ Předně nepsal a pak: o jaké neviditelné říše zde běží? Pravděpodobně o produkty obrazotvornosti jakožto mohutnosti rozumu. A ta, jak již víme, pravděpodobně plodí ideologii. Chyba lávky! Ihned se totiž dovíme, že řeč je stále o malířích „Nadvládu obrazů zničilo písmo, což se projevilo především v tom, že tvůrci obrazů již nebyli rozhodně elitou společnosti a jejich pozici zaujali muži písma, kteří dokážou ovládat techniku, jež zbytek společnosti neumí.“ Tvůrci obrazů byli elitou a to jim vzali muži písma. Písmo zničilo nadvládu obrazů (chudák Flusser!). Přestože v první větě byly obrazy „prvním médiem v technologickém smyslu“, nyní je tu technika písma, „jež zbytek společnosti neumí,“ a muži písma si díky ní dokonce „vytvářejí monopol na pravdu.“ Tvůrci obrazů byli elitou, která neměla monopol na pravdu, ačkoli tvorbou

obrazů vytvářeli ideologii. Vše je smícháno dohromady: tvorba obrazů a obrazotvornost, malování jako technologie a technika písma, ideologie a monopol na pravdu tvoří nerozpleitelný významový chuchvalec, v němž se o člověku obrazotvorném říká vše, a proto nic.

Tolik k necelé jedné normostraně. Popravdě nenacházím v celé práci jedinou, jež by se obdobnému argumentačnímu a věcnému zmatku výrazněji vymykala.

Za vrchol nekritičnosti, arogance vůči citovanému a záměrné manipulace považuji to, že v následující podkapitole je citována ona pasáž, kde Flusser hovoří o písmu jakožto prostředku k očištění matoucích obrazů a jakožto počátku „dějinného vědomí“, které bylo vysvobozením z „idolatrie“. Student si dál tvrdí své. Bez ohledu na to, že Flusser mluví výslovně o 2. tisíciletí př. K. na zmíněnou pasáž navazuje: „Lineární čas historie ovšem lidé vnímali již v počátcích neolitické revoluce.“ A poté se najednou přeskočí na úplně jinou notu: „Písmo umožňuje vyprávění lineárních příběhů odpovídající změně v časovém uvažování lidí a tyto příběhy drží všechny náboženské i státní ideologie. Elita ovládající umění číst a psát se odcizuje zbytku společnosti a v určování ideologického řádu společnosti není příliš ohrožována.“ (s. 33) Tedy: lineární historii znali už v neolitu, ale teprve lineární příběhy, které umožnilo písmo (zřejmě proto, že je lineární), způsobují odcizování elit. A tak to jde stále dál, přičemž se na každé straně vrší nové a nové nespojitě absurdity.

Hodnocení

Jak jsem již uvedl, práce je povrchní, banální, nekritická, psaná na efekt a argumentačně nic neříkající. Navíc se v ní objevuje poměrně dost gramatických chyb. Nepopírám, že student vynaložil mnoho úsilí a snažil se předložit samostatnou práci, avšak v tomto ohledu zcela selhal. Ať hledám sebevíc a sebedůkladněji, nenacházím jedinou věc, kterou bych mohl vyzdvihnout. A to ještě nezmiňuji své zděšení nad výkladem vůle k moci či nad tím, že se Hegelovo uznání vykládá jako vzpoura utlačovaných. Taktéž nemohu souhlasit s první větou závěru: „Z předcházejícího textu vyplývají souvislosti fenoménů vertikality, konzervace, retribalizace a odcizení, a nakonec i touhy po uznání a svébytnosti.“ (s. 51) Nevyplývají! Byly pouze na s. 6 stanoveny a žádný myšlenkový, věcný, ani argumentační vývoj od té chvíle neproběhl. Souvislost fenoménů je celou dobu předpokládán jako dogma.

V tom se odráží hlavní nedostatek celého textu. S pojmy, jež jsou pro něj klíčové: kyborg, technologie, svoboda, kreativita, ideologie atd., student nijak nedefinuje a následně s nimi pracuje velmi volně, mnohdy až svévolně. Jako by bylo zcela evidentní, co se jimi míněno. A především jako by byly naprosto neproblematické. Přičteme-li k tomu užívanou metodu, kterou bych nazval „asociativní imaginací“, nelze se divit, že narazíme na tvrzení typu: „Vertikalitu v mé práci pojímám ve více smyslech, jednak jako vertikální rozvrstvení vesmíru, které je důsledkem vertikality samotných mentálních obrazů ... Z toho plyne také vertikálnost sociální.“ (s. 6) Co jsou to mentální obrazy? Jsou všechny vertikální? Jak mohou být příčinou povahy vesmíru? Jde o tutéž kauzalitu, z níž plyne charakter společnosti? A také: nenese v sobě vertikálnost stejně bytostně pohyb „dolů“ jako pohyb „nahoru“ (o němž se v textu výhradně pojednává)? To vše jsou otázky, které musí být a měly být vyjasněny. Namísto toho

se ontologické, antropologické, kosmologické a morální úrovně ztotožní v jakémsi matném tušení, že člověk touží „někam“ stoupat. Totéž platí pro pojem konzervace. Jde o totéž, mluvíme-li o konzervaci hodnot elitami a o konzervaci v posmrtném životě? Není „finální konzervace“ nacismu a komunismu analogická „konci dějin“ v důsledku informační potopy? Co jsou dějiny a dějinnost? Opět: vše je odbyto názorem, že na konci dějin nejsme, „jelikož třeba film sledovaný v kině má naprosto lineární průběh.“ (s. 27) O odcizení a retribalizaci je toho v práci řečeno tak málo a tak nejasně, že se k nim netřeba vyjadřovat.

Práce se pohybuje na hranici obhajitelnosti, mnohdy i za ní. Přesto jsem ochoten připustit hodnocení **dobrý**, zodpoví-li student u obhajoby *uspokojivě* následující otázky.

- 1) Je-li ideologie filtr reality (s. 32), bez něž se neobejdeme, jelikož je důsledkem manipulace se znaky, jak je možný anti-ideologický revolucionář?
- 2) Existoval v paleolitu volný čas? (Viz větu: „Automatizace je velice užitečným nástrojem k zjednodušení naší práce, a když ji budeme pečlivě a uvážlivě užívat, můžeme skutečně jednou dosáhnout v našich životech takového rozsahu volného času, který měli naši předkové naposledy v období paleolitu...“? [s. 50])
- 3) Opravdu náboženství nepotřebuje nové poznatky? (s. 11)
- 4) Lze skutečně říci, že díky internetu: „Po tisíciletích dominance elity vytvářené čistě reprodukcí elit předešlých, tu máme možnosti, jak proniknout až na vrchol našeho vertikálního sociálního žebříčku, což je maximalizováno v rámci kyberkultury“? (s. 20) – příklady?
- 5) Jak lze obhájit kompatibilitu následujících dvou vět: „Vertikální představy ... celkově mají neurologický, nikoliv kulturní původ...“ (s. 9) x „Vertikalita tak již není dominancí náboženských prožitků, ale konání člověka plnícího svou vůli a sny.“ (s. 11)
- 6) Znamenal vznik křesťanské církve retribalizaci?
- 7) Jestliže představa vertikality „je 'instalována' v našem mozku' a zároveň platí, že „Příchod vertikality našich mentálních obrazů a sociální vertikality nás začal odcizovat přírodě i sobě samým...“, jak je možné, že „již několikrát jsme se dokázali retribalizovat“? (s. 6)

V Neratovicích 11. 9. 2015

Jakub Chavalka